

BEATRICE

(Բանաստեղծին երազը որպէս իրականութիւն)

Տանդի: «Պէտքերիչէն» իրական է թէ ոչ. այս հարցումը «Աստուածային Կատակերգութեան» քննադատներուն մօտ, պատմական վաւերագրերու չգոյութեան պատճառով, ունեցած է իր ժխտական պատասխանը:

Անոնք որ արուեստը և բանաստեղծութիւնը կը նկատեն իրապաշտական ստեղծագործութիւններ, «Պէտքերիչէն» ի միայն երազային գոյութիւնը համարած են մեծ թերութիւն մը և այս կերպով կարծած են Տանդիի մաքուր և կանոնութիւնը բացառել իբրեւ մտացածին մոլութեան մը, իբրեւ յապաղած դասականութեան մը սոփոյն մէկ երկոյթը, հակառակ Պօմպիլիէն բուսական կրակներուն և Ռոքայտիքիան լուսաւաճանչ աստղերուն...

Այնուհետեւ սակայն, և իրապէս մեր օրերուն, քննադատութիւնը մեծ քայլ մը առած է իբրեւ ինքնուրոյն արուեստ, որուն ճշմարտութիւնը չի պարփակուիր դատումի չոր սահմանին մէջ, այլ ինքնին կը յայտնուի իբրեւ գեղեցկութիւն մը, իբրեւ գեղեցիկ աշխատանք մը, ծովին յատակէն մարգարիտներ կամ հալքերու ծոցէն մետաղներ հանելու նման: Վերլուծել երկ մը՝ հասնելով միայն հոն՝ ուր կատարուած էր տակաւն ստեղծումը արուեստագէտին հոգիին և մտքին մէջ, հոն՝ ուր խորհրդաւոր տեսիլի մը պէս Գաղափարը կը բարձրանայ իր Զեւին և Պոյնին տաճարով ներդաշնակութեամբ, հոն՝ ուր վերջապէս կադապարը կը փշլուի, որպէս զի երկը իր նմանը չունենայ, ինչ որ այնքան չքեղօրէն կ'արտայայտէ Ariostofի սա տողը.

«Lo fece natura, e poi ruppe lo stampo»
Քննադատութեան այս արուեստին շնորհիւ ինչ հրաշալի էջեր կը գտնենք Անգլիացի քննադատ Walter Paterի վրձնագեղ գրիչին ելած իր «Վերածնունդ» հատորին Դէջ, երբ ևս կը բացատրէ այն բոլոր խորհուրդներն և անսահման գաղտնիքները՝ որոնք յաւիտենական գեղեցկութեան մը դրոշմը կուտան L. da Vinciի «Gioconda»-ին:

Կրիստիդաներու խտամբեր ձեռքը չէր. որ պիտի քողագերծէր իր այնքան երկնազեղ ու

թանկագին պատմութեան «Պէտքերիչէն» ի խորհրդաւոր Գաղտնիքը, որուն մէջ ան կը քննադատ անդորրաւէտ խաղաղութիւնը յունական արձաններուն...

Զիթնիներու կապոյտ ստուերին մէջ, Թաւաղայի բոսորագոյն հոգին տակ, իր մարմինին ծաղիկներուն ամբողջ զգլխական բուռնութեամբ, և իր Զեւին ամբողջ հրաշալի ներդաշնակութեամբ, սոկեղծ պատմաբան մէջ պայտուռած պարունիի մը պէս, երկնային Պէտքերիչէն Արուեստին գեղեցկութիւնն է միշտ, աւելի ճշմարիտ՝ քան իրականութիւնը, որովհետեւ Ան ստեղծուած է բանաստեղծի մը հոգիին մէջ...

Փլորէնտիոյ մարմարներէն աւելի գեղեցիկ, և անպատմաւ աւելի քան բոլոր գեղեցկութիւնները Ոսկիին և Բիւրեղին, որոնք Արիստական խաժակն թագուհին կը պնեն, Պէտքերիչէն էութիւնը կը բաբախէ «Աստուածային Կատակերգութեան» մէջ, ինչպէս արևոտ աւիշը բնութեան ծլարձակ կուսներուն:

Բանաստեղծին հոգիին մէջ արտաքին տեսաւնի աշխարհը իր ամբողջ իրականութիւնը գտնելէն վերջ՝ կը հասնի մինչև անոր իսկույթեան, որ երազի մը ստուերն է միշտ...

Լիզբէսի արտայայտութեամբ երազի մէջ միայն առաջին անգամ մարդկութեան երևացին Աստուածներուն պատկերները: Ինչ որ մենք իրականութիւն կ'անուանենք, բանաստեղծին համար ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ իր հոգիին այն ցուցումը, որուն մէջ արտաքին աշխարհը կը գեղեցկանայ և տեսական երևոյթ մը ստանալով կը պարփակէ բոլոր կենսաբան անշունչ իրերուն և բոլոր կենսաբան միջնէ իր հետագայական բաւարարմանը:

Տեսանելի աշխարհը որ ինքն է միայն աղբիւրը բոլոր արուեստներուն, բանաստեղծին համար ներքին զբոսութիւն մըն է, նկարիկ իրականութիւն մը, որուն մէջ երևակայութեան կախաղաղներ իր թեւերը կը բանայ, թիթեռնիկի մը պէս՝ որ Արեւին բոլոր գոյներն և երանգներն ունի:

Անոնք որ բանաստեղծը կը համարին լոկ երևակայութեան տփոյն գաւազ մը, չեն հասկցած երբեք անոր հոգին, որուն աշխարհը իրենց համար անծանօթ է այնքան հեռաւոր անպատման է, ուր իրենց բնաւ չտեսած անհամար ծաղիկները կը ծաղկան, խորհրդաւոր ծաղիկներ՝ որոնցմով միշտ պատկուած է Մահը, երբ ան կու գայ սոկի լուսութեան կնիքը դրոշմելու անոր աստուածային շրթներուն...

Երևակայութիւնը աւելի հզօր իրականութիւն մըն է բանաստեղծին համար: Ինչ որ կայ մեր հոգիին մէջ, ինչ որ մեր թափառկող մտածումը կը հետապնդէ միշտոյն անսահմանութեանը մէջ, անըջական և՛ ցնորական բոլոր ըղձանքներէն սկսեալ՝ մինչև մեր ձեռքին տակ շօշափելի մարմարիները գեղեցիկ արձաններուն և բոսոր թըր՝ ծուած հողը թանաքայի Աստարտէներուն, ուրիշ բան չեն՝ եթէ ոչ տարտամ իրականութիւնը, եթէ ոչ փախստեայ յաւերժութիւնը, եթէ ոչ անվախճան թաւալումը տիեզերքին իրերուն և կեանքին... Պատմագիտական քննադատութիւնը բաւական չէ երբեք վերլուծելու համար մանաւանդ բանաստեղծական երկ մը՝ որուն մէջ երևակայութիւնը այնքան հզօրեղ է և այնքան խորունկ: Պէտքերիչէն, մտացածին հեղուսուհի, բաւարարութիւն պիտի չտար այն միտքերուն՝ որոնք ամէն բանէ առաջ իրենց գիտական իրականութիւնը կը փնտէջին, անողորմ փորձաքար՝ որ փոխանակ ցոյց տալու ճշմարիտ արժէքը Երևակայութեան զոհարներուն, կ'եղծանէ անոնց գեղեցկութիւնը:

Երազին կամ երևակայութեան աշխարհները՝ զորս պիտի ուզէի Արտեմուսին հարսնակները կոչել, առաջին պայմանն են ամէն գեղեցիկ յղացումի: Անոնց մէջ կ'ապրի միայն ճշմարիտ աշխարհաստեղծը: Աստեղծական ձևէն սկսեալ մինչև ամենաթեթեւ երանգները զուշակուած արեւներուն, և մինչև ամենատարտամ եղանակները ծայրական ալիքներուն, Երազին իրականութիւնը կը յօրինեն: Գոյութեան և կեանքին իրականութիւնը փիլիսոփային և գիտունին համար աւելի անսահման չէ՝ քան երազին իրականութիւնը բանաստեղծին հոգիին մէջ: Երազին պատկերները աւելի որոշ են, աւելի կենսաւետ, աւելի իրաւկան քան բոլոր տեսանելի աշխարհը գիտութեան մարդկան:

Պէտքերիչէ, մտացածին հերոսուհի, Տանդէի գիշերներուն արհաւիրքը իր երկնային տեսիլով կը խափանէր, և այն ատեն, Դոժիքին մարդը Երազին ամենամեծ թալուկովը զարնուած՝ Աստղեր, Աստղեր, Աստղեր կը տեսներ, և առնոյ հրեղէն պարտէզին մէջ իր Տառապանքին վարդերը քաղելով կը սփռէր զանոնք Պէտքերիչէի ոտքերուն... «Աստուածային կատարելագոյրեան» երեք մասերն ալ կը վերջանան աստեղագարը ներշնչումով:

Աստղերը, մանաւանդ Տանդէի համար, աննիւթեղէն վայելքներու և երկնային հաճոյքներու աշխարհներ կը համարուէին, որոնց հեռակարօտը

ամենաքաղցր տանջանքն եղաւ միշտ յաւերժագեղ Պլատոնի աշակերտներուն: Infernoի երգիչը ամենամեծ աշակերտն էր Պլատոնի, աշակերտ մը՝ որ իր ամբողջ կեանքին մէջ տառապանքին և երազին իրականութիւնը ապրեցաւ, ապրեցաւ այն բոլոր չարչարանքները՝ որոնք իր հոգիին մէջ մոնչող արհաւիրակոծ և մռայլ ամբողջներու պէս անվախճանօրէն անցան Արտեստին համբաւներէն: Միեւնը ընթերցումով իսկ անսահման սարսնունները կը զգանք այս խորհրդաւոր երգիչին, որուն terza rima-ները հրեղէն ալիքներու պէս թաւալուն տարօրինակ և հզօր ներդաշնակութիւն մը կը հնչեցնեն... Divina Commedia ի ամբողջ դրուագները խելացնոր զգայախաբութեան մը ծնունդն են միշտ, զգայախաբութիւն հրաշագեղ և սարսափելի, որ պատմութիւնէն կը ստանայ իր բոլոր հաճոյքը, և ինչ գեղեցկութիւն, երբ ա՛մենավսեմ պատկերը երազի ծնունդ կ'ըլլայ, և կը զարդարէ երկին բովանդակութիւնը երկնաշով գարունի մը խնկաբոյր ծաղկներով...

Պէտքերիչէ, երկնային Աէր և աննիւթեղէն վայելքի անսահման երանութիւն, իրականութեան բովանդակ աշխարհը կը փակէ երազին կախարդանքը ծաղկեցնելու համար, ուրիշ իրաւկունութեան մը պարտէզին մէջ՝ որ Յունաստանին իր աստուածներուն պատկերները տեսաւ առաջին անգամ, երբ Յոնիականի կապոյտ ալիքներն իրենց դաշնօրոր մրմունջները տուին Պանի հովուսրինգին, և երբոր Փարոսի մարմարիները սարսուռ փրփրածին Ափրոդիտէի մարմինն առնելով Արտեստագէտին կուսեղէն ձեռքերուն տակ...

Բանաստեղծին ամենամեծ և ճշմարիտ հաճոյքը ներայեցեական հիագիտումն է, որուն շնորհիւ ան կը տեսնէ իր հոգիին աշխարհը՝ ուր Մտահաճոյքին ծաղկները կը բուրեն:

Պէտքերիչէ որ Սիրոյ աննիւթեղէն մարմնացումն էր Տանդէի համար, անսահման գեղեցկութիւն մը կու տայ գոժիւքէն վերադարձող այս մարդուն հոգիին: Ան ամբողջ պատկերները՝ որոնք անհուն լուսապարփակումով մը կը ճառագայթեցնեն երկնաբանկ այս Տարփուհին, Տանդէի «Կատակելոգութիւն» կը վերածեն կարծես այնքան քառնակսկիծ ողբերգութեան մը, աւելի ցաւազին երգիչին համար՝ քան բոլոր չարչարանքները սարսափելի Դոժիքին: Ան կ'ապրէր այս ամենը, աւելի քան իր էութեան բովանդակ ուժգնութիւնն և խռովքները զգալով, աւելի քան մարդկային բոլոր զգացումներն և մտածումները, խորհրդաւոր բանաստեղծին ան-

դռնանքը մինչև Աստղերը կը բարձրանար, անոնց մէջ գտնելով միայն իր տեսլական վայելքին արբեցողներ։ Երկրային հանգքները մեռած էին անոր հոգիին մէջ։ Երկնային հեռակարօտն էր միայն Տանդէի կեանքին երանութիւնը։

Ամեն բանաստեղծի համար իրականութիւնը երազին ձգտարտութիւնն է միշտ։ Ինքնազական արեւ մը կը լուսաւորէ անոր հոգիին աշխարհը՝ ուր Գեղեցկութիւնը անողոք է պաշտելի, խորհրդաւոր Սփինքս մըն է։ Բանաստեղծին չէ տրուած երբեք առեղծուածը լուծել, գիտուններն է փրկիտփաները իրենց աշխատանքն ունին աւարտ համար։ Մինչդեռ բանաստեղծը կը սիրէ մեռելի անպատում Ժպիտ մը իր թրթռնքին վրայ, երբ Ստեղծին ճամբաները կը բացուին, լսեալ կապտայ պարտեզներու պէս, իր մահաւէտ է դողդոջուն քայլերուն առջև։

Իրականութիւնը երևութական պատրանքն է միայն բանաստեղծին համար, երբ անկաշաւատարի ներքին խորհուրդով մը՝ որուն մէջ կը ներդաշնակուին կեանքին և բնութեան երկու պատկերները, կրկնակ հայելիներու պէս՝ որոնք Միջոցին և ժամանակին ցուացումներովը կը շողան։ Իրականութիւնը այն ատեն միայն յրազին ճշմարտութիւնն է, երբ ներհայեցական ձիւղիւտումը երևոյթին յաղեհնութիւնը պարփակելով՝ անոր կը դրոշմէ Գեղեցիկին ստեղծական երևոյթը, որ տեսանելի աշխարհին անայլայլ ջլեւէ միշտ։

Առանց բանաստեղծ ըլլալու, կարելի չէ նոյն չափով զգալ այն յուզումալից հրաշքը՝ որ քնարահարին էութիւնը կը համակէ, երբոր Երկը վերջին ձև մը կը ստանայ, երբոր Դաշնակուտիւնը ինքն իր հոգիին ալիքներուն վրայ սահող կարապի մը պէս կը մօտենայ Ամահութեան փուռներին։

Պէտքերիչէ Տանդէի երազին ճշմարտութիւնն է, այդ երազին խորհրդաւոր և ճշմարտագոյն իրականութիւնը՝ որ կեանքէն աւելի մասնակ մը ունի իրեն մէջ, երևակայութեան բովանդակ զօրութիւնը և հոգեկան ապրումի ամբողջ զգալութիւնը։

Maitres Chanteursի մէջ Hans Sachsի հետեւալ խօսքը կայ։

«Ամբողջ արուեստը բանաստեղծին ու ռաբանտրինն էրուն
Ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ արտայայտութիւնը երազին
ճշմարտութեան»։

Արուեստները կեանքին հայելիներն են։ Անոնք ստեղծուած են այն ատեն միայն, երբ մարդ-

կային անդհաբեր հոգին անդիմադրելի ձգտումով մը բնութեան պատկերները վերարտադրելով՝ փորձած է ապրեցնել զանոնք իր մտահանգքին, իր տառապանքին և երազին համար։ — Առաջին արուեստագէտը որ՝ մետաղի կտորով մը՝ կայծքարին վրայ վիրաւոր եղնիկի մը փախտեայ պատկերը քանդակեց, առաջին արուեստագէտը՝ որ պարին աստուածային խնծիւր ներդաշնակ շարժումներու մէջ բարձրացուց իր սրտին երիտասարդութեանը, սիրոյ կամ տխրութեան համար, առաջին արուեստագէտը՝ որ ջուրերուն դաշնօրօ միմունջը զոգոջուն եղէգին վէճքնուուն մէջ լսելի քրաւ, և բոլոր միտները իրաւ կանոնքեան Լրագր և յախտնական երևոյթին պատկերը մաճկացուցին գեղեցիկ և անայլայլ ջլեւիւն մէջ։

Յունական դիցաբանութեան մէջ ապրող այն սքանչելի և աստուածային տղան՝ որ ուզեց իր պատկերը տեսնել Ալգիւրներու արծաթաձառ հայելիին մէջ, առաջին արուեստագէտն էր, որ իր հոգիին ցաւազին անձանօթը լուսաւորեց տեսանելի աշխարհին՝ բնութեան միջնորդութեամբ, յախտնական երևոյթին գաղտնիքներուն թափանցելով։ Դոյնքան աստուածային և սքանչելի միտ տղան՝ որ ոսկեթև ճպուռին համար փոքրիկ իբրիմ մը կանգնեց, Ապոլլոնի տիեզերական հոգիին այդ լուսեղէն մասնիկը հայրենի բոսորագոյն հոգին մէջ ամփոփելով, Մարդկութիւնն է որ արուեստին՝ իր տխրութեան ու վիշտերուն հրապոյրը կ'ափսոսայ... Ամեն ինչ որ ստեղծուած է բնութեան մէջ, կը դիմէ խորհրդաւոր, դառնակսկիւն և անշղիկ վախճանի մը։ Զաւորական թաւալումը կեանքին է ժամանակին՝ անէական տեսիլներով կը պատէ բնութեան ամբողջ երևոյթը։ Բանդազուանք և անըրկական իրականութիւն տան ինչ որ կ'իյնայ մեր ձեռքին և նայուածքին առջև, և ինչ որ հոգեկան անձանօթին է, աւելի խորապէս կ'ապրի, աւելի ուժգին կը բաբախէ, աւելի մաշկեղ թոխքով մը կը բարձրանայ բանաստեղծին երևակայութեանը մէջ։ —

Պէտքերիչէ իբրեւ քերթողական ստեղծում, իրականութեան ամբողջ զանձերը կը բովանդակէ։ Infernoի երգիչը կարողացած է այս մտացածին պատկերը մարմնաւորել երկնային գեղեցկութեան թեթրային լուսափակով մը։ Ան գեղեստաւորած է խորհրդագեղ Տարփուհին աւելի Աստղերուն կապտածորան արծաթովը՝ քան ոսկիովը բոցազառ Արեւներուն, որովհետև ինչ որ ուժգին երևոյթ և կախարդական ճառագայթ է

աշքին համար, հոգիին մէջ երազային պատկերի մը քնքոյշ երանգն է, երկինսկարի մը գոյներուն պէս:

Յայնորդի իսկ Ապրիլնի պատկերով պաշտած են նոյնպէս գուշակող աստուածը՝ որ ամբողջ անսահման ըզձանքներուն և լոյսին ճառագայթներուն համապարփակ էութիւնն ըլլալով՝ չէր զաղորդ միևնոյն ժամանակ տիրապետել իրեալկայութեան ներաշխարհին, ուր զգեցցութիւնը կ'ապրի իբրեւ ստեղծական զօրութիւնը բովանդակ արուեստներուն:

Բանաստեղծին ներաշխարհը՝ ուր ամէն ձայն կը գտնէ իր հնչեղ արձագանքը, և իր գոյները՝ ամէն արտաքին պատկեր, ուր ինքնիշդոյն կը ճառագայթէ ամէն զգեցցիկ մտածում, և ուր զգացումները իրենց առաջին յուզումներուն ուժգնութեամբ կը տեւեն, խորհրդաւէտ իրակալութիւնն է միշտ երազին ճշմարտութեան, այն հզօր արտայայտութիւնը՝ որ ազգիւրն է միշտ զգեցցիկ երկերուն:

Տանդէ՝ որուն հոգիին մէջ սիրոյ զգացումը ոչ մէկ սահման կը ճանչնար, երկրային ոչ մէկ հանգիստ, անխիթեղէն վայելքներու երանութեանը համար ստեղծած էր Երանուհին: Այն խնկաբոյր հանդուժող՝ որով թաթաւուն էր զօգցես միշտ նիհար մարմինը Գծիկին Մարդուն, անոր հոգիին սափորէն կը ստանար բոլոր լուսեղէն անուշութիւնը անիրական հանգիստին: Ինչպէս ան պիտի կարենար տեսականաբան գերազայն պատկերով մը յաւերժացնել Պէտթիքէն, եթէ հողեղէն ըլլային շրթունքները՝ որոնք իր շրթունքին վրայ սիրաւատ հրայրքով մը տօգունեցան, եթէ հողեղէն ըլլային բազուկները՝ որոնք իր դողդոջուն մարմինը գրկեցին Աստղերու պարտէլին մէջ, եթէ հողեղէն ըլլային այն ոտքերը՝ որոնք իր առաջնորդը հանդիսացան, լուսեղէն և անկորնչելի հետքեր ձգելով Ստուերին ճամբաներուն վրայ մինչև երկնային կամարները...

Տանդէ պիտի չկարենար հիւսել այն հրաշագեղ պատմութեանը որ Պէտթիքէի մերկութիւնը կը ծածկէ անմահական շուշանի մը պէս, եթէ ամբողջ «աստուածային իսկութիւն» ըլլար Սէրը՝ որ մեծ և սրբազան տառապանքն է բոլոր զգեցցիկ հոգիներուն:

Ճշմարիտ ու ցաւազին զգայախաբ մըն էր ան, երբ Մարդկութեան իր արժանի պատիժները բաժնեւէ վերջ՝ կը վերադառնար ինքն իր ներաշխարհը, ինքն իր հոգին՝ զոր այնքան բնակուած կը գտնէր վիշտերով, յոյսերով և աստուածային հրայրքով մը՝ որ չմարեցաւ երբեք:

Օր մը, և այդ օրը գերազայն նախատեսակն էր Արուեստի վաղորդայնին, բանաստեղծը գտած էր վերջնապէս այն ճամբան՝ որ զինքը պիտի առաջնորդէր դէպի անծանօթ աշխարհը հոգիներուն: Երեւակայութիւնը միակ իրականութիւնն էր, միակ ճշմարտութիւնը՝ որ կը լուսաւորէր ամէն երևոյթ, ամէն արտաքին տեսիլ՝ անոնց վրայ սփռելով իր խորհրդաւոր աստղերուն ցոլքը: Պէտթիքէի քաղցրալուր ձայնը կը հնչէր յաւիտենական սիրոյ երդումով, և այդ անսահման ձայնին մէջ իրենց լուսութիւնը կը գտնէին բոլոր ձայները կենքին, բոլոր կանչերը երկրային հանգիստներուն Համբոյրը սիրաւատ շրթներու վրայ թափող ոսկեղէն մեղիուն էր, որ չլուսով կը փախչի հասնելու համար յաւերժական գալուստներուն՝ որոնց վարդերը թօշնիլ չունին:

Տանդէի Սէրը համապարփակ և անսահման զաղափարն է բոլոր տիեզերքին՝ ուր անհամար աստղեր կը թաւալին իրենց անայլալ ծիրերուն վրայ: Պէտթիքէի հոգին ամբողջութիւնն էր այն գերազայն երազին՝ որուն կախարդական տիրապետեց իր հոգիին վրայ: Լոյսով էին մարձուած այն ձեռքերը՝ որ հպեցան իր ձեռքերուն, որոնց մէջ անծանօթ հրայրքի մը կրակը ծաղկաւտեան: Փլորէնտիոյ մարմարները այնուհետեւ շերտազին սարսուռներով համակեցին Տանդէի զգայութիւնը: Սիրոյ բաժակը ոչ մէկ ատեն փշրեցաւ անոր շրթունքին վրայ, ոչ մէկ ատեն սպառեցաւ անոր մեղրագինին՝ որ երկնայեց աշխարհներու խաղողէն քամուած էր: Պատեանական սէրը իր մաքրամաքուր իսկութիւնն էր գտած Տանդէի հոգիին մէջ, ուր Պէտթիքէի մարմինը հանգչեցաւ, նման զգեցցիկ մեռելի մը, իր հարսանեկան ոսկեհիւս պատմութեանով պարուրուած: Անհամար ծաղիկներ ընծիւղեցան և բուրմնաւոր տեցին երազային այս Աշխարհը, որուն Գաղափարը միայն պիտի բաւէր իրականութեան ապացոյցը տալու բանաստեղծական ստեղծութիւններուն մէջ: Ինչ է արտաքին աշխարհը՝ որուն իւրաքանչիւր պատկերը ստուեր մըն է միայն բանաստեղծին անսահման ներաշխարհին մէջ, ուր երազին ճշմարտութիւնը կը յայտնուի ինքնեղանակ և հզօր:

Պէտթիքէի Սէրը՝ որուն խորանին իր սրտին ամբողջ հունձքերը այրեց Infernoի այնքան մեծ և այնքան արտամաթախիծ երգիչը, անհուսօրէն զգացուած վայելքներու աշխարհն էր միշտ:

Տանդէի համար ճշմարտագոյն իտէալն էր

« Աստուածներու տունին մէջ ևս պիտի ապրիմ այն տանն, Երբոր մարմինն ու հոգին երբեք սահման չունենան »

ասիկա, որ մարմնական բոլոր հաճոյքներէն և մտահաճոյքէն իսկ անդին՝ անդորրաւէտ և անանջանելի հիպոքրիտութիւն ապրեցաւ:

Սէրը անվախճան և անսպառելի գինովութիւնն էր, որով դաւկացան իր աստուածային շրթունքները: Պէտքերէն սիրահարը իր զգացումներուն և մտածումներուն անսահմանութիւնովը պաշտեց՝ ինչ որ երազ էր միայն և երազին ճշմարտութիւնը: Անոր համար գեղեցիկին խորանը հոգիին աշխարհն էր լոկ, ուր այնքան դաշնամրմունչը ալիքներով բարձրացաւ Սիրոյ յաւիտեանական երգը:

L' Amor che muove il Sole e l'altre stelle.

Փարիզ

ԱՐՄԵՆ-ԵՐԵՎԱՆ

ՓՈՌՔԻ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԵՏԸ

(Շար. տես 1921 թ. 143)

◁ ○ ▷

Միջիշխանէլոյի մահով ու Տիցիանոսի նով, որ քիչ տարի վերջ պատահեցաւ, վերածնունդի դիւցազններգութիւնը կը փակուի՝ յետ հասած ըլլալու իր մեծագոյն փայլին: Մենք կարող ենք այսօր մէկ ակնարկով բովանդակել արուեստին յառաջադիմութիւնը՝ որ ձիւնտա փիզանոյէն ու Զեմարուէէն կ'առաջնորդէ զմեզ առ Վիշէլլոն և առ Քորրէճնին: Կրնանք ամէն մի արուեստագէտը դասաւորել իր պատշաճ տեղին, ու գործերուն բաղդատուութենէն՝ գնահատել ամէն մէկուն կարեւորութիւնը՝ նշանակելով յառաջընթացներն

ու նորոգչները, այն է՝ անուանելով ձիւղղոն, Նիկողայոս Փիզանոն, Ղուկաս Սինիորելլին, Լէոնարդոյ, և Տիցիանոյ Վիշէլլոն: Գիտենք թէ ինչպէս պարզէն բարդին եկած են, Գինիայի ու Քարմինի միագունեան նկարներէն Գոմինիկոս Էնգրի «Ալբերլը», Ասորեստանցւոյ ըրմական դէմքերէն մինչև Շիլլէրի Էրնէստ Ռիթշէլ կէօթէի զոյգ արձանները:

Ուստի արուեստին պատմութիւնն ամբողջապէս մեր աչքերուն առջև կը պարզուի, և յաճախ միակ թանգարանի մը մէջ, ինչպէս Փարիզի Լուվրին կամ Փլոքենտիոյ Փիթիի Պալատին: Մենք անոր ծագումն ու մուտքը կը տեսնենք, այնպէս որ կարող ենք հասկնալ ձեռագիրներու սակաւ էջերու մէջ բազում դարերու դէպքերը: Բայց եթէ գիտուն պատմաբաններ ու նորամիտ քննադատներ ենք հանդէպ ժամանակին՝ որ եղաւ, կարող չենք դատել մեր ժամանակակից արուեստը: Այս գործը մեզմէ վերջ եկողներուն վերապահուած է:

Այն ատեն, և այդ՝ ցաւով սրտի, ինչպէս որ մենք այսօր նաւարեկեալներուն մէջէն բազմաթիւ արուեստագէտներ կը յիշատակենք, որ ժամանակակիցներէն անմահ հռչակուեցան, և յարութիւն տուինք ուրիշներու՝ զոր մեր պապերը չգնահատեցին, այսպէս ալ ապագայ սերունդը, դատելով արդի համաշխարհական արուեստը, պիտի կատարէ նոյնքան թաղումներ ու յարութիւններ:

Մի կարող է ըսել՝ ո՞ր տեղ պիտի գրաւեն այն ատեն արուեստական հանճարի կարգապահութեան մէջ այն ժամանակակիցները՝ զորոնք մենք կը դասենք գերազայններուն մէջ:

1. Ժամանակակիցներու մէջէն ամէն ազգ այսօր կը պահեցնէ բազմաթիւ երեւելի արուեստագէտներ՝ որոնց գործերն անմահութեան հետամուտ են: Ընտրելներու լեզուն մէջ՝ որ յամառ ժաղանութեամբ աշխատած է, որոնցմէ ոմանք մինչև հիմա չհետազոտուած ճամբաներ փորձած են:

Տրանսայի մէջ Ժ. Լ. Դաիթ, Փ. Փ. Փորուշոն, Թէոդոր ձէրէթլի, Եւգենիոս Դելաքրուա, Ժ. Ա. Դո-

մինիկոս Ինգրը, Պոզոս Հիպոլիտ Դելարոշ, Էրնէստ Մէյսոնիէ, Փիլիպ Էռ Եւման, Լ. Ֆ. Միլլէ...

Անգղիոյ մէջ. Թոմաս Լորէնս, Վիլլիամ Թիւրնըր ձոն Քոնսթեյլ, Ռիչարդ-Փարք Բոնինիկոն, Էդուին Լանգրի, Վիլլիամ Հոնա, Տանչ Գաբրիէլ Ռոսսետի, Փրէզերիկոս Լէյքմոն, Էդուարդ Բեյքն-ձոն...

Գերմանիոյ մէջ. Պետրոս Կորնելիոս, Կարլոս Բոկս, Գուլիլմոս Քաուլբախ, Ալոյիս Մանեթ, Լու-